

NURULLAH ATAÇ'A GÖRE DİL VE EDEBİYAT EĞİTİMİ

Dr. Alev SİNAR*

Tenkrit, deneme ve çevirileri ile Türk edebiyatında adını duyuran Nurullah Ataç, uzun yıllar öğretmenlik de yapmıştır. Nişantaşı Sultanisi, Vefa Sultanisi, İstanbul Sultanisi, Üsküdar Lisesi, Adana Lisesi, Ankara Orta Muallim Mektebi, Pertevniyal Lisesi, Ankara Atatürk Lisesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Okulu, Ankara Gazi Terbiye Enstitüsünde Fransızca, Türkçe, Edebiyat ve sanat tarihi öğretmenlikleri yaptığı gibi, idarî kadrolarda da görev almıştır(1). Ataç'ın gerek öğretmen, gerekse idareci olarak eğitime hizmeti otuz yıla yakın sürer. Tecrübeli bir eğitimci olarak, ele aldığı her meselede olduğu gibi, eğitim meselesine de tenkitçi bir gözle bakar. Yıllar boyunca bir çok gazete ve dergide hemen her gün tenkit ve denemeleri yayınlanan Ataç'ın(2) yazıları anlık düşüncelerini yansıtır. Zaman içinde pek çok fikri değişir. Düşüncesi bir öncekini reddede reddede gelişir, değişir. Dil ve edebiyat eğitimi ile ilgili fikirleri de ondaki bu temayüle uygun bir gelişme gösterir. Bu yazıda kronoloji esas alınarak, Ataç'ın kitaplarında toplanan deneme ve tenkitlerinden hareketle dil ve edebiyat eğitimi hakkındaki düşünceleri, zamanla bu düşüncelerinde meydana gelen değişimler ve teklifleri üzerinde durulacaktır.

Bütün maksadı Türk diline ve düşünce âlemine hizmet etmek olan Ataç'ın her duygusuna, düşüncesine edebiyat karışır. Edebiyatın içinde duyan ve düşünen Ataç'm eğitimle ilgili yazılan incelendiğinde ilk sırayı dil ve edebiyatın aldığı görülmektedir. Ataç'ın bu konudaki düşünceleri; anadil eğitimi, yabancı dil öğrenimi, edebiyat eğitimi, edebiyat dersinin işlenişi ve öğretmenin yetiştirilmesi olmak üzere tasnif edilebilir.

1- Ana Dil Eğitimi: Ataç, öncelikle öğretmenlerin çocuğu düşünerek dili kullanmaya alıştırmalarını ister. Çocuğun kelimeleri kökünü de bilerek kullanması gerektiğini savunur. Çocuğa bu konuda dilbilgisi dersleri yol göstermelidir. Türk çocuğu şüphesiz dilini gramer kitaplarından değil, hayattan öğrenir. Ancak dilbilgisi sadece çocuğun doğru konuşup yazabilmesi için öğretilmez. Dili üzerinde düşünmeye alışması için öğretilir. Gramer dersine bu açıdan bakan Ataç bu dersi diğer derslerden çok daha lüzumlu, faydalı bir fikir jimnastiği olarak görür. Ancak 1938 yılında *Haber* 'de yayınlanan bir yazısında, çocuğa bu dil şuurunu verebilecek, ana dilinin farkına vardırabilecek gramer kitapları olmadığından yakınır. Son zamanlarda tertip edilen gramer kitaplarındaki tasnifleri yanlış bulur. Çünkü kelimelerimiz dilimizin hususiyetleri düşünülerek değil, başka dillerin tasniflerine göre ayrılmıştır: "Türk dilinin sarfi diye neşredilen kitaplardan birçoğunun Şehir Tiyatrosunda oynanandan vodvillerden farkı yoktur; onlar gibi "adapte" edilmişlerdir." ("Gramer", *Haber*, 30.12.1938). Gramer dersinde öğretmene rehberlik edecek kitaplar da yoktur. Ataç bu ihtiyacı karşılamak için bir heyet kurulmasını ve vakit kaybetmeden yeni gramer kitaplarının yazılmasını ister. Ancak zamanla bu iyimser yaklaşımın yerini umutsuzluğa bıraktığı görülür. Hâlâ eski kelimeler kullanıldığı için okullardaki dilbilgisi dersleri de çocuğa dil şuru kazandıramamaktadır. Yeni Türk alfabesine geçildiği günden beri Arapça ve Farsça dersleri okullardan kalkmıştır. Okulda bu dilleri görmediği için çocuk

---

* Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Okul öncesi Eğitimi Öğretmenliği Bölümü Öğretim Görevlisi

ya da genç çevresinden öğrendiği Arapça-Farsça kelimeleri anlamları üzerinde düşünmeden kullanmaktadır. Dil üzerinde düşünmeye alıştırılmayan gençlerin "imtihan"ın "mihnet"ten, "istiklâl"ın "kille"den geldiğini bilmemeleri; "gün be gün", "ayriyeten" gibi kelimeler kullanarak Türkçe kelime ile yabancı ekleri birleştirdiklerini fark bile edememeleri Ataç'ı üzer. Üstelik onları yetiştiren öğretmenler de dil üzerinde düşünme alışkanlığına sahip değillerdir, örnek olarak "fitrî yaradılış" diyebilmektedirler. Ataç'ın şikâyet ettiği bu yanlış kullanımlar maalesef günümüzde daha da yaygınlaşmaktadır. Ataç öğretmenin dili bilinçsizce kullandığı eğitim sistemi içinde gençlerin dil üzerinde düşünme alışkanlığı kazanamamalarını tabii bulur. Gençlerin yabancı kelimeleri yanlış kullanmaları Ataç'ı bir yandan üzerken bir yandan da sevindirmeye başlar. Yanlış kullanıla kullanıla bu kelimelerin çürüyüp dilimizden atılacağı umut etmeye başlar. Türkçeyi iyi kullananları gençleri kelimeleri her yanlış kullandıklarında ikaz etmeye çağırır. Yabancı kelimeleri kullanmayı beceremediğini fark eden genç sonunda sadece bildiği Türkçe kelimeleri kullanacaktır. Dil suuru kazandırmak için okullarda sadece Arapça- Farsça kelimelerin öğretilmesini isteyenlere de akıntıya kürek çektiklerini söyler. Artık Batı medeniyetine geçilmiş Arapça ve Farsçadan ayrılmıştır. Okullarda bu dilleri öğretmeden ayrı ayrı kelimeleri öğretmek ise hem çocuğun kafasını yorar, hem de dilin gerçekten öğrenilmesini engeller. Zira dil tek tek kelimelerle değil, bu kelimeler arasındaki bağlantıyı yakalayarak öğrenilir. Aksi takdirde dil düşüncenin vasıtası olamaz. ("Dilimiz Üzerine", *Ülkü*, 1.11. 1945; Gimce, 26 Ekim 1953; "Şûra", *Günce*, 1957X3). Ataç, dil ile düşünce arasındaki münasebeti çok iyi kavramış bir yazardır. Bu yüzden dilin kullanılmasındaki hataları bir düşünce ve eğitim bozukluğuna bağlar.

Daima öz Türkçeden yana olan Ataç sadece Arapça-Farsça kelimelerin değil başka dillere ait kelimelerin de Türkçede kullanılmasına karşıdır. Türkçenin en tabii hali ile çocuklara öğretilip, sevdirelmesini ister. Bir gazetede gördüğü çocuklar için yapılan tercümedeki yapmacıklık üzerine şöyle yazar: "Çocuk bunları okuyarak dilini öğrenecek. Dilimizi büsbütün Frenkçeye uyduralım, biz de Frenkler gibi boyuna adımı kullanalım, onların bütün deneyimlerini alalım diyorsak, o başka!... Ben böyle bir dileği yersiz buluyorum: Çocuklarımıza kendi konuştuğumuz dili, kendi dilimizin gereklerini öğretmeye çalışalım"("Karalama", *Söyleşiler*, s. 181-182, *Ulus*, 22.12.1947X4)

2-Yabancı Dil öğrenimi: Yabancı kelimelere Türkçe içinde yer vermeyen Ataç, yabancı dil öğrenimini ise zorunlu görür. Yabancı dil her şeyden önce başka dillerde yazılmış kitapları okuyup anlayabilmek için gerekir. Yabancı dilde yazılmış kitapları okumaktan kaçınarak dil öğrenenleri eleştirir ve çocuklara şöyle seslenir: "Okumayacaksın, bir kitap adamı olmayacaksın aman dil öğrenmeğe kalkma. Çünkü öğrenemezsin; fakat öğrendiğini sanırsın, etrafına sandırırsın ve böylelikle ancak bir kendini beğenmiş, bir züppe olursun"("Dil Bilmek", *Yedigün*, 5.6.1935). Çevirmenler belki gençlere başka dillerde yazılmış eserleri tanıtılabilmektedirler ama estetik ve biçim kaygısı verememektedirler. Bu yüzden klasikleri asıllarından okumaları, bunun için de yabancı dil öğrenmeleri şarttır. "Sözden Söze"- *Söyleşiler*, *Ulus*, 15.12. 1947). Kültürsüz insan çağım anlamayacağı gibi kendini de bulamayacaktır.

Uzun yıllar Fransızca öğretmenliği yapan Ataç okullarda Fransızca ve Almancanın yerini yavaş yavaş İngilizcenin almakta olduğunu tespit eder. Amerika'nın dünya üzerindeki etkisi sebebiyle İngilizce revaçtır. Anne babalarının isteği ile İngilizceyi tercih eden öğrencilerin sayısı artmaktadır. Ülkede gerçek kültürü Fransızca ve

Almanca bilenlerin yaydığını belirten Ataç İngilizceye duyulan ilgiyi anlayamaz. Amerikan hayranlığının bizi maddeciliğe götürmesinden endişe duyar, iş adamlarının maddeciliğine ulaşmak için çocuklara sadece İngilizce öğretilmesini yanlış bulur. Ebeveynlere seslenerek Alman ve Fransızlardan öğrenecek daha çok şey olduğunu söyler. Almanca ve Fransızca öğrenmenin niçin daha önemli olduğunu anlatır. ("Sözden Söze", *Söyleşiler*, *Ulus*, 30.9.1948; "Yabancı Dil", *Günce*, 1957)

Yabancı dil çocuğun ufkunu genişlettiği gibi ona dil saygısı da kazandıracaktır. Ancak öğretimin tamamen yabancı dille olacağı okulların açılması onu düşündürür. Şüphesiz ki Türkiye'nin lisan bilenlere ihtiyacı vardır. Liselerdeki yabancı dil dersleri bu ihtiyacı karşılamada yetersizdir. Çocukluk yıllarını geçirdikten sonra lisan öğrenenler de o dili tam anlamıyla kavrayamamakta, içlerine sindirememektedirler. Liseden sonra yurt dışında tahsillerine devam edenler, çocuk yaşta öğrenenler gibi bu dillere vâkıf olamamaktadırlar. Bu tespitler günümüz için de geçerlidir. Yabancı dili gerçekten bilen, o dille yazılan sanat eserlerini okuyup anlayabilenlerde dil saygısı oluşacağı gibi, bu şahıslar kendi dillerini geliştirmeye de özenirler. Bu hususlar düşünüldüğünde lisede öğretimin Almanca, Fransızca veya İngilizce ile yapılması yararlıdır. Ancak bu teşebbüsün sakıncaları da vardır. Ataç'ın sakıncalı bulunduğu noktalar şunlardır:

- 1- Bu okullarda ortak değil, farklı yabancı diller çocuklara öğretilecektir. Bu durum yeni neslin ortak bakış açısını yakalamasını engeller.
- 2- Bu okullar eğitimde ikilik yaratacak, fırsat eşitliğini ortadan kaldıracaktır. Herkes çocuğunu buralarda okutamayacağı için yabancı dille öğretim yapan okullardan yetişenlerle diğer okullardan yetişenler arasında belirgin bir fark olacaktır.
- 3- Gençlerin sadece Almanca, Fransızca veya İngilizceyi öğrenerek Batı'yı anlaması mümkün değildir.

Üç maddede topladığımız bu sakıncaların ortadan kaldırılması için Ataç'ın bir önerisi vardır. Bu öneri özellikle üçüncü madde ile ilgilidir. Batı dillerinin kaynağı olan Yunanca ve Latince'nin ortaöğretimde okuyan her çocuğa öğretilmesini ister. Onun hem dil, hem de aşağıda üzerinde durduğumuz edebiyat ile ilgili fikirleri hep bu görüş doğrultusundadır. Latinceye dayanmayan bir Avrupa dili tam bir dil değildir. Gençlere Almanca, Fransızca veya İngilizcenin düşünce sistemini kavrayabilmek, medeniyetin nasıl oluştuğunu sezdirmek şarttır. Yalnız yeni üzerine hiçbir şey kurulmadığı gibi sadece yeni ile yetinen yeniye de gerçekten anlayamaz. Bu yüzden bu dilleri Latince ve Yunanca ile birlikte okutmayı, çocuklara Avrupa düşüncesini kaynaklarından kavratmayı teklif eder. Bu dillerin adeta sihirli bir gücü olduğuna inanır: "Avrupalılar bugünkü kafaya, bugünkü medeniyete, bugünkü düşünceye Yunancayı, Latinceyi öğrenerek ermişler, eğitimlerinin temeli o diller olmuş. Demek büyük bir güç var o dillerde" ("Batı Kafası", *Sözden Söze*, 1952, s.100). Türk toplumu medeniyet değiştirmiştir. Medeniyet değişikliği beraberinde dil değişikliğini de getirir. Yeni bir medeniyet dairesine girdiğimize göre, bu medeniyetin temeli olan Yunanca ve Latince çocukluktan itibaren öğretilmelidir. Ancak bu surette Türk inşam Batılı gibi düşünebilir: "Bir kişi hangi toplumda yetişmişse, o toplumun çocuğudur, edindiği bilgiler ne olursa olsun, düşüncesi o toplumun ürünüdür. Bizim söylediğimiz ise bu toplumda, şu, bu bireyin birtakım bilgiler edinmesi değil, toplumun değişmesi, eski düşüncesinden ayrılıp Batı

dünyasının düşüncesine geçmesidir. Bizde yıllardan beri Fransızca, Almanca, İngilizce öğrenenler yetişti, içlerinde o dilleri iyi bilenler de oldu; toplumu hiç de etkilememiş olduklarını söyleyemeyiz; ancak onların etkisi yüzde kaldı, derinlere işleyemedi. Yunanca ile Latincenin etkisi ise ondan daha ileri gitsin istiyoruz. Bunun için onları ortaokuldan, belki de daha önceden başlayarak çocuklarımızın hepsine öğretmemiz, onları edebiyat öğretiminin temeli olarak almamız gerektir. Bu ülkede Fransızca, Almanca, İngilizce öğrenenler bize ancak Batı dünyasının özlemine getirebildiler, bizde dıştan Batılılara benzemek hevesini uyandırdılar. Bugün artık o özlemle, o hevesle yetinmiyoruz, dilediğimiz Batı dünyasına benzemek değil, Batı dünyasından olmaktır. Bunun içindir ki çocuklarımızı Batılı çocukların yetiştikleri gibi, Latince ile Yunancayı öğreterek, kafalarını o dillerin eserleriyle yoğurarak yetiştirmemiz gerektir" ("*Batiya Doğru*", *Diyelim*, 1954, s.43). Ataç pek çok yazısında ortaöğretimde Yunanca ve Latincenin okutulması teklifini tekrarlar(5).

Ataç, bu teklifi gelecek neslin kendilerini yetiştirenlerden üstün olmasını, onlardan farklı olarak öğrendikleri yabancı dilin temelini bilmelerini dileğiyle yapmıştır. Estetik açıdan değerlendirildiğinde son derece hoş, uygulamaya geçirmek ise bir hayli zordur.

3-Edebiyat Eğitimi: Aydın insanı edebiyattan geçmiş kişi olarak tanımlayan Ataç, ortaöğretimin bu açıdan son derece önemli olduğunu, bu sıralarda okutulan edebiyatın çocuğa kişilik kazandıracağını belirtir. 1940'lı yıllarda yazdığı yazılarda Türk çocuğunun eski edebiyatı öğrenmesini ister ki bu fikrinden bir süre sonra vazgeçecektir(6). Bu yıllarda, dilimizi gerçekten öğrenmenin, tadına varıp onunla güzel şekiller kurabilmenin çaresini eski edebiyatı çocuklara okutmakta bulur: "... dilimizi sevmek için başka yol yoktur; eski şiirimizi okumazsak, çocuklarımıza okutmazsak Türkçe, kullandığı kelimeler ne olursa olsun, Türk- çelikten çıkacak" ("*Şiirimiz Üzerine*", *Günlerin Getirdiği*, 1946, s.126). Gençlerin eski şiirimizi bilmemelerinin sebebi, bu edebiyatın kendilerine öğretilmemiş olmasıdır. Çocuklarımıza sadece yurt bilgisi öğreten, ahlâk hocalığı eden, büyükleri öven, çoğunun Türkçesi bozuk olan manzumeler öğretilmekte, şiir terbiyesi verilmemektedir. Naili'nin, Nedim'in dili ağır olduğu için ders kitaplarına bu şairlere ait mısralar girmemiştir. Saz şairlerinin dilleri çok rahat anlaşıldığı için Karacaoğlan gibi âşkların şiirlerine yer verilmekte ancak bu şiirlerin çoğu aşktan bahsettiği için onları okutmaktan da kaçınılmaktadır. Oysa roman okuyan, film seyreden genç, aşk duygusuna yabancı değildir. Üstelik Ataç, insanların bu doğal duyguyu gizlemelerini, çocuklarına öğretmek istememelerini gülünç bulur. Ona göre çocuklara edebiyat vasıtasıyla aşk terbiyesi verilmeli, nasılsa uyanacak bu duygunun güzel bir surette gelişmesine yardımcı olunmalıdır. Şiirlerden öğrenecekleri güzel sözler onları etkileyecek, tabiatın verdiği aşk ihtiyacı ile onlarda şiir ve sanat zevki uyanacaktır ("*Divan Şiiri*", *Söyleşiler*, *Cumhuriyet*, 10.10.1942). Okulun vazifesi çocuktaki doğal duyguları köreltmek değil, onları işlemek, inceltmektir. Edebiyat da bu vazifeyi gerçekleştirmede bir araçtır(7). Çocukları güzel aşk şiirleri ile tanıştırmak, sevgilerini birtakım kaba sözlerle değil, güzel sözlerle bildirmeye teşvik etmek gerekmektedir: "Çocukların bir yaşa gelince, aşk düşünmeleri tabiatın bir buyruğudur, bunun önüne geçemezsiniz, öyle ise aşklarını, o duygularını da eğitimden geçirin. Güzel aşk sözlerini öğretin, imrensinler onlara, birbirlerini sevdiklerini söylerken onları kullansınlar, onlara benzer sözler bulmağa çalışsınlar"(Günce, 21 Nisan 1953; "Çocuklara Neden Aşk Şiirleri Okutmazlar?", *Son Havadis*, 26 Nisan 1953). Bu 220 açıdan Vasfi Mahir Kocatürk'ün *Metinlerle Türk Edebiyatı* adlı ders kitabında, Tevfik

Fikret'in "Balıkçılar" şiirinde yaptığı değişikliği tenkit eder. V.M. Kocatürk "Deniz kadın gibidir: Hiç inanmak olmaz ha! " mısraındaki kadın kelimesinin yerine çocuk kelimesini koymuştur. Çocuğu aşk duygusundan korumak endişesiyle başkasının sözü değiştirilmiş, yani "hile-i şer'iyeye" yapılmıştır. Üstelik Ataç, bu değişikliği çocukları yalana alıştırarak bir örnek olarak görür: "Aşk tehlikeli bir konudur, çocuklara açmağa gelmez. Ama ötekinin berikinin sözlerini, yazılarını değiştirmek, olur. Ne kötülüğü var? Yalana alıştır çocukları. Yalan da biliyoruz, toplumun direği, temel taşıdır..."("Ders Kitapları", *Günce*, 7 Ağustos 1954, s.281X8). Ataç'ın bu görüşü hem ders kitaplarına giren metinler, hem de çevirilerdeki değişiklikler açısından hâlâ değerini korumaktadır.

Ataç, eski edebiyatta, duygu eğitimini sağlayabilecek pek çok örnek bulur. Bu edebiyattan aslında gençlerin de zevk alabileceklerini göstermek için on yedi yaşındaki kızını örnek verir. Ona Şeyh Galib'in "Ey nihâl-i işve bir nevres fîdanımsın benim" diye başlayan şarkısını okutmuş, kızı bu şiiri çok sevmiş, birçok yerini anlamasa da ezberlemiştir. Çünkü şiirdeki sesi duymuştur, önemli olan, öğretecek olanın gerçekten bu şiirleri sevmesidir. Eğer kendi seviyorsa gence de sevdirebilir. Gençler önce söyleneni anlamadan dinler, şiirden hoşlanırlar, yavaş yavaş da kelimelerin manasını öğrenmeye başlarlar. Ataç, gençlere eski şiiri sevdirecek eserlerin olmadığından yakınırlar. Okullarda okutulan iki antolojiyi değerlendirir. Necmettin Halil Onan'ın *Izahlı Divan Şiiri Antolojisi*'nin, gençlere faydalı olacağı ancak yalnız okulda kalmayıp bu kitabın hayatımıza karışması gerektiğini söyler. Bu antolojiyi gençler kendi kendilerine okuyup anlayabilirler. Fuat Köprülü'nün antolojisi ise ancak bir öğretmenin açıklamasıyla gencin anlayabileceği bir çalışmadır.

Ataç, zamanla Divan Edebiyatı'nın okutulmasına karşı çıkmaya başlar. Zira ona göre bu edebiyat, gençlerde kelimeleri yerinde kullanma kaygısını, doğru-açık cümleler kurma arzusunu ortadan kaldırmaya başlamıştır. Okullarda Divan Edebiyatı yerine saz şiirini okutmak isteyenlere de saz şiirinin Divan şiirinin yerini tutamayacağı söyler. Bu yıllarda henüz tam mânâsıyla her iki edebiyata da karşı olmadığı için Gevheri, Emrah, Karacaoğlan gibi şairleri çocukların öğrenmesini doğru bulmakla birlikte, bu edebiyatın yüzyıllar boyu değişmeden devam eden dar bir saha olduğunu, üstelik okumamış insanlar tarafından yaratıldığını söylemeden duramaz. Türk çocuğunun eski şiirimize, onun ifade kudretine hayran olmak için Avrupa edebiyatlarının birinden geçmesi gerektiğini düşünür. Bizim şairlerimizin eserleri ne kadar güzel olursa olsun "bir insan kafası kurmağa", "kendi kendisi üzerine, dış âlem, iç âlem üzerine düşünür", "çevresindekileri kavrar bir kişi etmeğe" yetmeyeceğini belirtir "Bizim Edebiyatımız", *Söyleşiler*, s.33. *Cumhuriyet*, 5.3. 1943). Ataç eski edebiyata hakim olmak ve onu çok sevmekle birlikte edebiyatı medeniyet açısından gördüğü ve dil meselesi ile birlikte ele aldığı için bir süre sonra bu edebiyatın öğretilmesine tamamen karşı çıkar: "Kapamalıyız artık o edebiyatı, büsbütün bırakmalıyız, unutmalıyız, öğretmemeliyiz çocuklarımıza. Onu sevdikçe, Fuzuli, Baki, Naili gibi şairleri okuyup bir tat duydukça, çocuklarımıza da belleteceğiz, sevdireceğiz diye uğraştıkça Doğulu olmaktan silkinemeyeceğiz, kurtulamayacağız. Batı acununa gerçekten karışamayacağız"("Devrim", *Ararken*, 1954)(9). Hatta eski edebiyatın öğretilmesini eski duyguları uyandırdığı, yeni görüşlerin yerleşmesini engellediği için zararlı bile bulur, önceden de şüpheyle baktığı bu şiirleri, estetik kazandırabilecek, dil duygusu verebilecek mahiyette bulmaz. Bir toplumda ahlâkın bozulmasını önlemek için; edebiyat, sanat merakının uyandırılması ve geliştirilmesi şarttır. Bu merakı uyandırmak

için çocukluk ve gençlik yılları değerlendirilmelidir. Öğrenciler şiirler, romanlar, hikâyeler okuyarak; tiyatroya, sinemaya giderek bu eserlerdeki kahramanlarla tanışıp, onların hayatlarını hayallerinde yaşadıkça çevrelerindeki insanları daha yakından tanımaya başlayacaklardır. Kuru bilgilerle değil, edebî eserlerle insanlığı kurmak, hayali işlemek daha önemlidir. Ancak, Ataç bizim edebiyatımızın bu görevi yerine getirmediğini savunur. Bizim edebiyatımızın bu eksikliklerini fark edenler çocuklarını tahsil için yurt dışına göndermektedirler. Ataç asıl önemli olanın ortaöğretim olduğunu vurgular ve liselerde yeni bir düzenleme teklif eder. Bu, yabancı dil öğretiminde yaptığı teklifin benzeridir. Türk Edebiyatı yerine, Batı edebiyatının temeli olan Yunan ve Latin edebiyatlarının okutulmasını önerir(10). Mademki Türkiye yüzünü Batı'ya dönmüştür, o halde Batı'yı kaynağından öğrenmek şarttır. Avrupalılar ile Türkler arasında yaptığı mukayese ile bu ihtiyacı okuyucuya da hissettirmeye çalışır. Avrupalı okuduğunu, öğrendiğini daha iyi anlamaktadır. Oysa Türklerden daha akıllı olmadıkları kesindir. Hiçbir millet, ötekenden yaradılıştan daha üstün veya aşağı olamayacağına göre, bir milleti üstün kılan bir faktör olmalıdır, bu faktör eğitimidir. Avrupa'da eğitimle işlenmiş akıllar vardır. Eğer Türkler de bu medeniyete gireceklerse onlarla aynı eğitimi almak zorundadırlar. Çocuklara onların dilini belletip, kitaplarını okutturarak, içlerine onlardaki araştırma ve inceleme merakının sindirilmesini, benliklerinin uyandırılmasını, beslenmesini; çocuğun sentez yapabilen, okulun gösterdiği farklı doğrular içinden kendi doğrusunu seçebilen bir şahıs haline getirilmesini ister. ("Batı Kafası", "Meletos", *Sözden Söze* ; "Kaç Yıl", *Günce* v.b.). Ataç'ın bu teklifi estetik açıdan değerlendirildiğinde hoş gibi görünse de fikrî plânda gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Kendi mantığı içerisinde tabii görülebilecek bu görüş, pek taraftar bulmamıştır. Ancak, yazıları dikkatle okunduğunda ve bir bütün olarak değerlendirildiğinde Ataç'ın, Yunan ve Latin Edebiyatları sayesinde öğrencinin kafasında klasik kavramını oluşturmayı, bu kavram oluştuktan sonra Türk Edebiyatı'nın idrak edilmesini istediği anlaşılmaktadır: "Bizim için erek, Fuzuli yolu ile, Hâfız yolu ile Shakespeare'e, Goethe'ye ulaşmak değil, Shakespeare, Goethe yolu ile Fuzuli'yi, Hâfız'ı anlamaktır" ("Devrim", *Ararken*). Bu yol aslında Yahya Kemal'in Türk Edebiyatı'nda yaptığı yenilikten ibarettir. O da Fransa'da öğrendiği Klasik Batı Edebiyatı sayesinde kendi klasik kültürümüze ulaşmıştır.

Çocuğa Yunan ve Latin Edebiyatları'nı sevdirmenin ilk yolu- Batı dillerinden çevrilen eserleri okutmaktır. Hali hazırda iyi çeviriler olmasa da zamanla daha iyilerinin yapılacağına inanır, bu eserlerin çocukların ahlâk anlayışını bozacağını söyleyenlere katılmaz: "Medenî âlemi yaratmış olan eserlerin bize kötülüğü dokunabilir mi? Hani bir zaman "Kim ki bilir fârisî/Gider dinin yârisî" diye acayip bir söz vardı, onu söyleten bayağı düşünüş bugün de Avrupa dillerinden çevrilmiş büyük eserlerin bizim millî ahlâkımızı bozacağını söyletiyor... Dinlemeyin o adamları da okutun o kitapları çocuklarınıza, belki hepsi iyi çevrilmemiştir, zarar yok, yarın daha iyisi çıkar, siz şimdiden okutun onları ki, çocuklarınızın hayali işlesin, gelişsin, başka insanları kavrayabilsin"("Ahlâk", *Sözden Söze* , 1952, s.143)

4-Edebiyat Dersinin İşlenmesi ile İlgili Önerileri: Ataç'ın, doğrudan doğruya edebiyat dersinin işlenmesi ile ilgili tenkitleri de vardır, öncelikle edebiyatçılar hakkında sadece teorik bilgi verilmesini doğru bulmaz. Eserlerden örnekler okutarak o yazarın büyük olup olmadığına öğrencilerin bizzat karar vermelerini sağlamadan yazardır ("Abdülhak Hâmid"*Ararken*). Bunun yanında öğretmenlerin, okutacakları

metinleri dikkatle seçmelerini ister. Zira çocuk, yazarın her düşüncesini mutlak doğru olarak kabul edecektir, öğreticilik bu yüzden sorumluluk gerektirir.(Günce, 27 Nisan 1953).

Basmakalıp ifadelerle yazdırılan kompozisyonlar, Ataç'ı rahatsız eder. Çocuğun gerçekten gördüğünü, duyduğunu yazmasını, samimi olmasını ister. Öğretmenler güzel yazmayı öğretmeye çalışmasalar öğrenciler belki de kendiliklerinden yazmayı öğreneceklerdir(Günce , 10 Mart 1956)

Ataç, okullarda çocuklara şiir ezberletilmemesinden de şikâyetçidir. Ona göre ezberlenmeyen şiir iyice öğrenilmez, masanın dışında kalır, hayatına karışmaz. Oysa liselerde özellikle Divan şiirleri sadece açıklanmakta, gençlerde ezberleme hevesi uyandırılmamaktadır. öğretmenlerin şiirleri nesre çevirip açıklamalarını Ahmet Haşım gibi doğru bulmayan Ataç, bu metodun çocukta şiir sevgisini öldürdüğünü, şiirden tat almayı engellediğini ifade eder. Ona göre en güzel şiir, kavrasak bile anlamını iyice açıklayamadığımız, müphem şiirlerdir. Okuma kitaplarında ise böyle şiirlere yer verilmez, öğretmenin "bilgiçlik etmesini" kolaylaştırmak için uzun uzun anlatılmaya elverişli şiirler seçilmekte, buna bir de ezbercilikten kaçınma kaygısıyla öğrenciye şiir ezberletilmemesi eklenmektedir. Oysa şiiri ezberletmek, şiirin biçimini içe sindirtmektir. Bunu yapmayan öğretmen, bir doğruya iyice anlamadan, körü körüne inanmış, kendisine söylenenin tatbik yerini araştırmamış olan kişidir. Asıl onlar ezbercidir. Ataç, hafızasının kuvvetli olmadığını söyleyerek ezberlemekten kaçınanlara çok kızar. Hafızalarının kuvvetsizliği, onu işletmediklerindedir. Şiir ezberleme, alışkanlık işidir(II). Gençlerin bu alışkanlığa sahip olmamalarında suçlu Divan şiirini sevmeyen yazarlar ve eğitimcilerdir. Onlar sevmezse doğal olarak çocuk da eski şiirin güzelliğini fark edemez. Yahya Kemal'in gazellerini okuyup seven gençlerin, Fuzuli'nin, Baki'nin gazellerini de pek âlâ anlayıp sevebileceklerini düşünür ('Divan Şiiri', *Söyleşiler, Cumhuriyet*, 10.10.1942X12). Bu hususta öğretmenlere şöyle seslenir: "Anlatmayın, açıklamayın çocuklara yırları, belletin, onlardaki biçim güzelliğini sezmelerine çalışın. Dinleyin okumalarını, sezip sezmediklerini anlarsınız. Anlamıyor musunuz? Kendinize küsün. İyi bir öğretmen, iyi bir yetiştirici değilsiniz demektir" ("Anlatmak", *Günce*, 1957, s.772)

5-Öğretmenin Yetiştirilmesi ve Hizmet içi Eğitim de İlgili Görüşleri: Ataç, yukarıda sözünü ettiğimiz tüm fikirlerinin, öğretmen yetiştirirken de göz önünde bulundurulmasını ister. Onun bu mesele ile ilgili ilgi çekici bir kaç görüşü daha vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a) Emrullah Efendi'nin Tûba ağacı nazariyesinin doğruluğuna inanır. Üniversite açmadan önce, görevlerini anlamış, kendilerini aşmaya özenen aydınlar yetiştirip, millette okuma isteği uyandırmak gerektiğine inanır.

b) Köyü kaldırmak için köyde yetişen gençleri şehirde, şehirde yetişenleri de köyde öğretmen olarak görevlendirmek gerektiğini söyler ve öğretmen okullarındaki eğitimi yetersiz bulur.(13)

c) Öğretmenler, okulda öğrendikleri ile yetinmemeli, hayatlarının sonuna kadar öğrenme arzusu duymalı, kendini aşmak istemelidirler, öğretmenin asıl görevi öğretmek değil, örnek olmaktır. Bunun için bol bol okumalı, okuduklarını da çocuklara aktarabilmelidir.

ç) Başlangıçta büyük bir idealistlikle görevine sarılan, ancak zaman geçtikçe bu idealistliği sönen öğretmenlere devlet destek olmalı, bilgilerini tazeleyip, kendilerini

geliştirebile- çekleri kitapları onlara göndermelidir, öğretmen, köylüleri belli günlerde toplayıp, bu kitapları tanıtarak örgün eğitimden yaygın eğitime de geçebilir(14).

Nurullah Ataç ile ilgili hükümler genelde onun yazılarının bir bölümü değerlendirilerek verilmiş, buna göre Ataç tercih edilen veya reddedilen bir yazar olmuştur. Oysa onun asıl önemli cephesi edebiyat ve kültür hakkında çok sağlam değerlere sahip olması ve bu sağlam bilgi üzerinde çeşitli düşünce denemeleri yapabilesidir. Seçmiş olduğu deneme türü bu alıştırmalara fırsat vermektedir. Bu yazılar, okuyucuyu -fikirleri paylaşın paylaşmasın- söyleyecek sözü olan, kültürlü bir yazarı okumaya ve onunla birlikte düşünme çabasına yöneltir. Ataç'ın edebiyatımızdaki yerini hocası Yahya Kemal Şu cümle ile ifade etmiştir: "Nurullah Ataç tek başına bir yıldızdır, onun âleminde bulunmak bütün şiiri anlamak demektir"(Hayat Tarih Mecmuası,nr11,1 Aralık 1968, s.20). Dil ve edebiyatı eğitim meselesi olarak ele alışında da aynı tavır söz konusudur. O, sadece bu meseleler hakkında teorik yazılar yazan biri olarak değil bir öğretmen olarak da aksaklıkları tespit etmiş, bir kısmı uygulanabilir, bir kısmı da ütopi olarak kalacak bazı teklifler getirmiştir.

DİPNOTLAR

- (1) Geniş bilgi için bkz, Hikmet Dizdaroğlu, "Ataç Üzerine", *Ataç* , T.D.K. Yay. 201 Ankara Üniv. Bas., Ankara, 1962; Ataç'ın öğrencileri onun kendileri üzerinde ne kadar etkili olduğundan söz etmişlerdir. Bkz. *Ataç'a Saygı* , Varlık Yay. Sayı 681, Varlık Büyük Cep Kitapları 117, Ekin Bas., İstanbul, 1959 2) Ataç bibliyografyası için bkz. Sami N. özerdim, "Nurullah Ataç Bibliyografyası", *Ataç* , T.D.K. Yay. 201 Ankara Üniv. Bas. , Ankara, 1962
- (3) Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil* , Dergâh Yay., İstanbul, Ekim 1989
- (4) Alıntılarda Ataç'ın kendine has imlâsı korunmuştur.
- (5) "Söyleşiler", *Ulus*, 30.9.1948; "Tüm Eğitim", *Ulus* , 16.9.1949; "Yarınki Dil", *Ulus*, 23.9.1949; "Açıklama", *Ulus* ,22.12.1949; "Bir Beti- İkinci Beti- Ek", *Diyelim-*, "Küçüklük", *Günce*, 1.3.1954; "Beynelmilel", *Günce*, 29.5.1954; "Dil",*Günce*, 1955, "Efe", *Günce*, 12.7.1955; "Eski Aranç", *Ulus* , 13.9.1956; "Gene O Aranç", *Ulus* , 20.9.1956 v.b.
- (6) N. Ataç'm eski edebiyat hakkındaki düşünceleri için bkz. Murat Koç, *Cumhuriyet Devrinde Eski Şiirimize Bakışlar (Yahya Kemal Beyatlı- Abdülhak Şinasi Hisar- Nurullah Ataç - Ahmet Hamdi Tanpınar)*, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1994, s.44-106 (Basılmamış yüksek lisans tezi)
- (7) Bu görüşe bir çok edebiyatçımız da katılmaktadır. Bunlardan biri olan Yakup Kadri, de edebiyatın vazifesinin insana daha iyi hissetmeyi öğretmek olduğunu söyler.
- (8) Ataç'ın ders kitapları hakkındaki düşünceleri için bkz. "Kıraat Kitapları ve Yenilik", *Milliyet* (Haftalık Edebi Musahabe-Fikirler ve insanlar)22 Eylül 1931; "Ders Kitapları- n"(Hayata Dair), *Haber -Akşam Postası* , 8 Kasım 1939
- (9) Ataç'ın bu konudaki yazılan için bkz. "Söyleşiler", *Ulus* , 30.9. 1948; "Prospero ile Cali- ban", *Ulus*, 18.11.1949; "Batıya Doğru", "İyi Hava", *Diyelim* ; "Batıya Doğru", Söz Arasında, 1957 v.b.)
- (10) "Bizde hep kendilerinden öncekilerin söylemiş olduklarını tekrar eden birtakım şairler yetişmiştir, hiç bir şair, hiç bir yazar yeni düşünceler, yeni görüşler

getirmemiştir, iç hayatımız naslara bağlı olduğu gibi güzellik hayatımız da naslara bağlanmıştır, düşünce hayatımız da naslara bağlanmıştır. Bizim edebiyatımız insana türlü görüşleri, türlü düşünceleri öğretmez, insanoğlu saygısı aşılamaz. Bunun için orta öğretim okullarından bizim edebiyatımızı kaldırıp yerine Yunan, Latin edebiyatını koymak gerektir. Batı acunu aydınım aydın edenler onlardır da onun için" ("Eksiğimiz", *Diyelim*, s.21).

- (11) Bkz. "Şiir Ezberlemek", *Yarım Ay*, 15 Mayıs 1936; "Ezbere Dair", *Akşam* 23 Ocak 1937
- (12) Yahya Kemal, Ataç'ın çok sevdiği ve saygı duyduğu bir edebiyatçıdır. Her düşüncesinde olduğu gibi onunla ilgili düşüncelerinde de zamanla değişme gözlenir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. İnci Enginün, "Nurullah Ataç'ın Gözüyle Yahya Kemal", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* (Genişletilmiş 2. baskı), Dergâh Yay., İstanbul, 1991, s.173-184
- (13) Ataç'ın köy öğretmenlerinin eğitimini yetersiz bulması Bedri Rahmi Eyupoğlu, Tufan Türkmen, Saadettin Sungur gibi yazarlar tarafından eleştirilmiştir.
- (14) Ataç'ın öğretmen yetiştirme ve hizmet içi eğitim hakkındaki görüşleri için bkz. "Konuya Dönüş", *Ulus*, 11.7. 1952; "Köy Okulları", *Günce*, 30 Aralık 1953; "Okumak", *Ararken*; "önce", *Günce*, 2 Mart 1954; "Prospero ile Caliban", *Varlık*, 1.12. 1955; "Prospero ile Caliban", *Varlık*, 1.7. 1956

KAYNAKLAR

- Günlerin Getirdiği* , Kenan Mat., İstanbul, 1946 *Söz Arasında* , Dost Yay. Sayı 2, Ankara, Haziran 1957
- Ataç'a Saygı* , Varlık Yay. Sayı 681, Varlık Büyük Cep Kitapları 117, Ekin Bas., İstanbul, 1959
- Prospero ile Caliban* , Varlık Yay. Sayı 834, Varlık Büyük Cep Kitapları 192, Ekin Bas., İstanbul, Temmuz 1961
- Karalama Defteri* , Hür Yay. 20, Yenilik Bas., İstanbul, Ocak 1962 (2. baskı)
- Ataç* , Ankara Üniv. Bas., Ankara, 1962
- Söyleşiler* , T.D.K. Yay.231, Ankara Üniv Bas., Ankara,1964
- Sözden Söze, Ararken* , Varlık Yay. Sayı 1398, Ekin Bas., İstanbul, Haziran 1968 *Günce* (1953-1955), T.D.K. Yay.342/1, Ankara Üniv Bas., Ankara, 1972 *Günce* (1956-1957), T.D.K Yay.342/2, Ankara Üniv. Bas., Ankara, 1972 *Dergilerde* , T.D.K Yay.468, Sevinç Mat., Ankara, 1980 *Okuruma Mektuplar*, Can Yay., İstanbul, 1989 (2. baskı)